Zarządzanie

Ewolucja rachunkowości w teorii i praktyce gospodarczej

pod redakcją

Ewy Śnieżek, Filipa Czechowskiego i Sylwii Doroby

Joanna Parysek, Błażej Karolewicz*

Postrzeganie księgowości i zawodu księgowego na przestrzeni lat – kierunki zmian

Wstęp

Obecnie księgowość prowadzona jest przy pomocy wyspecjalizowanych systemów i programów komputerowych. Z pewnością wielu buchalterów ukończyło wieloletnie studia oraz niezliczone kursy, aby stać się ekspertem w tej dziedzinie i nie wyobraża sobie bez nich pracy. Jednak przyglądając się historii rachunkowości, można przekonać się, że świat bez komputerów wcale nie był taki zły, co więcej osoby prowadzące księgi bez odpowiedniego przygotowania merytorycznego, wcale nie byli gorszymi fachowcami.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie czytelnikowi dawnych form prowadzenia księgowości oraz dokonanie oceny prestiżu zawodu księgowego, przy czym zwrócona zostanie uwaga na postrzeganie tego fachu zarówno kiedyś, jak i dziś. W artykule zostały omówione poszczególne formy ewidencji zdarzeń gospodarczych oraz cechy, umiejętności i predyspozycje jakie muszą charakteryzować księgowego. Podsumowaniem całej treści jest wskazanie jaki jest innowacyjny księgowy.

1. Formy księgowości

Wraz z coraz lepszym zgłębianiem istoty księgowości i klasyfikowaniem jej zasad zaczęły rozwijać się różnego rodzaju formy i techniki, coraz lepiej przystosowane do praktyki. Dążyły one do zmniejszenia pracochłonności. Każda ewidencja operacji gospodarczych odbywa się obecnie w dwóch przekrojach:

* Studenci ze Studenckiego Koła Naukowego Rachunkowości KONTO z Poznania. Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Katedra Rachunkowości, 61-875 Poznań, al. Niepodległości 10.

- ✓ chronologicznym – opiera się na zapisach zgodnych z datą ich występowania, bez względu na treść, a urządzeniem służącym do tej ewidencji jest dziennik, oraz
- ✓ systematycznym – łączy on zapisy operacji w grupy o tej samej treści ekonomicznej (służą do tego konta).

W historycznym rozwoju księgowości wykorzystywano różne wzory dzienników i kont. W zależności od sposobu sprzężenia powstawały różne formy. Wyróżniamy trzy techniki tradycyjne: formę tabelaryczną, przebitkową oraz rejestrową, a także nowoczesną – formę komputerową.

1.1. Forma tabelaryczna

Księgowość tabelaryczna, potocznie nazywana „amerykanką”, początkowo składała się z dwóch ksiąg: dziennika, który służył do chronologicznego ewidencjonowania zdarzeń gospodarczych, oraz księgi głównej. Z czasem zostały one scalone w jedno urządzenie, określone, jako dziennik tabelaryczny lub księga główna, gdzie wprowadzane były uporządkowane i regularne zapisy. Dziennik stanowiły pierwsze kolumny arkusza, w których zapisywano daty, numer dowodu, treść i sumę ogólną, z kolei księgę główną dwustronne kolumny zamieszczone obok siebie, które w układzie tabelarycznym przeznaczone były do prowadzenia poszczególnych kont syntetycznych. W dzienniku głównym, u góry każdej strony, umieszczano miesiąc i rok bieżącej ewidencji. Każdą operację zapisywano chronologicznie w dzienniku oraz w sposób syntetyczny na odpowiednich kontach księgi głównej, przez co sumę każdej operacji zapisywano trzykrotnie: w rubryce „Suma ogólna” dziennika, po stronie debetowej odpowiedniego konta księgi głównej oraz po stronie kredytowej korespondującego z nim konta. Umożliwiało to sprawdzenie, w dowolnym momencie, prawidłowości dokonanych zapisów i sprawdzenie, czy wszystkie operacje zostały zarejestrowane z zachowaniem zasady dwustronnego zapisu¹.

Do zalet tego systemu można zaliczyć:

- ✓ przejrzystość zapisów,
- ✓ łatwość uzgodnienia zapisów na kartach syntetycznych z zapisami w urządzeniach analitycznych,
- ✓ możliwość szybkiego znalezienia błędu,
- ✓ ścisłe powiązania między dokumentami, a zapisem w księdze głównej, czy urządzeniach analitycznych i odwrotnie.

¹ Z. Messner, B. Binkowski, *Podstawy rachunkowości*, PWE, Warszawa 1981, s. 272.

Wyliczona metodyka miała również szereg wad. Przede wszystkim limit liczby kont syntetycznych, które można było wykorzystywać w zakładowym planie kont. Procedura ta spowalniała również prace, gdyż księgę mogła obsługiwać tylko jedna osoba.

Wyszczególniona technika przetrwała do dzisiaj. Mimo istnienia na rynku licznych programów komputerowych do prowadzenia księgowości, metoda ta wciąż jest stosowana w małych i średnich przedsiębiorstwach.

1.2. Forma przebitkowa

W tej metodzie przede wszystkim zastąpiono zwarte księgi luźnymi kartami kontowymi, które tworzyły kartoteki, dzięki czemu liczba kont stała się dowolna, w zależności od potrzeb. Istotą tej techniki jest zastosowanie kalki, czyli przebitki.

Do prowadzenia ewidencji w formie przebitkowej były potrzebne następujące środki techniczne: karty kontowe, dziennik, kalka kopiowa, aparat do księgowania np. kątownica (składała się z płyty metalowej lub plastikowej, która zaopatrzona była z lewej strony w uchwyty, przeznaczone do przytrzymywania kart dziennika i kalki, a drugi do przytrzymywania karty kontowej², skrzynka do przechowywania kart kontowych (nazywana kartoteką lub kontoteką kont syntetycznych lub analitycznych), twarde pióro, długopis lub ołówek kopiowy. Zapisów dokonywano poprzez założenie karty kontowej na dzienniku i umieszczeniu między nimi kalki. Polegała ona na dokonywaniu zapisów oryginalnych (systematycznych) na kartach kontowych natomiast przez kalkę księgowano w dzienniku (również był prowadzony na luźnych kartkach). Układ kolumn zarówno w dzienniku jak i na kartach kontowych był taki sam, co ułatwiało wprowadzanie zapisów przebitkowych. Karty dziennika były z reguły dłuższe od odpowiadających im kart kontowych, żeby można na nich pomieścić możliwie dużą ilość zapisów. Co więcej zawierały dodatkowe marginesy, służyły one do wpisywania numeru albo nazwy konta, na którym dokonano zapisu w danym wierszu dziennika (zapis chronologiczny). Uniemożliwiało to dublowanie zapisów w poszczególnych rubrykach. W zależności od potrzeb można było prowadzić jeden dziennik, służący do ewidencji wszystkich operacji lub kilka dzienników, przeznaczonych do ewidencji określonej grupy operacji. Obroty dzienników pomocniczych były przenoszone codziennie na dziennik główny kont syntetycznych.

² M. Klimas, Z. Messner, *Księgowość przedsiębiorstw handlowych*, Państwowe Wydawnictwa Szkolnictwa Zawodowego, Warszawa 1968, s. 79.

Pojawiające się błędy naprawiano z łatwością. Na koniec każdego dnia, sprawdzano zapisy, zgodność kont winien oraz ma, jeśli salda nie były jednakowe, oznaczało to, że pojawił się błąd. W takiej sytuacji osoba odpowiedzialna musiała sprawdzić czy dobrze wszystko zaksięgowła, następnie przeglądano dziennik. Jeśli w tym miejscu coś błędnie zadekretowano, poprawiało się przez przebitki, przekreślając. Żeby upewnić się, że zmiany są widoczne na koncie i dzienniku, wpisywano nową kwotę i podpisywano. Jednak, jeśli wszystkie dekretacje były prawidłowe, ale został wystawiony błędny dokument, nieprawidłowość była korygowana poprzez notę – tzw. storno. Opisywane sytuacje, stornowano na kolor czerwony, oznaczało to, że powtórzono błędny zapis ze znakiem ujemnym, dzięki czemu został anulowany. Metoda ta nie opierała się jedynie na pracy ręcznej, zaczęto używać maszyny księgującej. Używano maszyn do liczenia, do pisania, najpierw ręcznych, później elektrycznych. Niestety miały one jedną wadę, mianowicie bardzo głośno chodziły, co znacznie utrudniało pracę. Nazywano taką maszynę „kombajnem”. Z czasem wychodziły nowsze i cichsze maszyny, do nich można było zaliczyć ROBOTRON.

Mimo wymienionych wcześniej zalet, do których można jeszcze zaliczyć możliwość podziału pracy i mniejszą pracochłonność, forma przebitkowa sprawiała pewne trudności w odczytaniu korespondencji kont, kontroli przebiegu całości oddzielnych transakcji, zestawieniu sprawozdań, powodowała również stratę czasu przez dwukrotne księgowanie każdej operacji i wyszukiwaniu kont w kartotece oraz zakładania ich na aparat³.

1.3. Forma rejestrowa

Wykorzystywana do operacji o charakterze masowym, gdzie występuje wiele dowodów księgowych danego typu. Podstawowym urządzeniem księgowym, przy tej formie ewidencji jest rejestr. Najczęściej prowadzone są rejestry kasowe, bankowe, zakupu, sprzedaży, kosztów i uzupełniające. Odzwierciedla w pełni przebieg danej operacji gospodarczej w czasie, prowadzone są w obrębie każdego miesiąca. Każdy rodzaj rejestru bilansowano oddzielnie i sumowało na koniec miesiąca, uzgadniano wewnętrznie, następnie sporządzano polecenie księgowe dla zaksięgowania sumarycznych danych na odpowiednich kontach syntetycznych. Ich liczba różniła się w poszczególnych jednostkach gospodarczych w zależności od rodzaju działalności i wahała się od kilku do kilkudziesięciu. Stosowano w nich

³ Z. Messner, B. Binkowski, *Podstawy rachunkowości*, PWE, Warszawa 1981, s. 270–271.

zapis liniowy, wszystkie dokumenty dotyczące tej samej operacji i z tego samego okresu sprawozdawczego, wpisywano w jednym wierszu poziomym. Pozwalało to na stwierdzenie, na jakim etapie są poszczególne operacje⁴. Metoda ta znacznie usprawnia pracę, nie tylko poprzez jej podział, ale także dzięki wbudowanej analityce do rejestrów, ograniczenie liczby zapisów na kontach syntetycznych i nieprawidłowych korespondencji kont.

Niestety nie jest to technika idealna, ponieważ forma niektórych rejestrów jest skomplikowana i nie dogodna oraz utrudnione jest uzgodnienie pewnych kont.

1.4. Forma komputerowa

Niepohamowany rozwój techniczny nie tylko zrewolucjonizował nasze życie codzienne, usprawnił pracę, przyspieszył procesy analizy danych, ale również usprawnił prowadzenie rachunkowości. Na początku poprzez zastąpienie pracy ręcznej i mało efektywnych maszyn do ewidencji najprostszych operacji gospodarczych, np. ewidencję materiałów, płac. Następnie zautomatyzowane zostały wszystkie etapy ewidencji księgowej. Możliwość gromadzenia niezliczonej ilości danych pozwoliła na bardziej szczegółowe zapisy księgowe. Nastąpiło połączenie księgowości i rachunkowości z pozostałymi obszarami przedsiębiorstwa, umożliwiając tym samym przedstawienie pełnej informacji o przedsiębiorstwie, dzięki kompleksowej analizie danych z poszczególnych komórek przedsiębiorstwa. Dokumenty elektroniczne pozwoliły również na szybszą wymianę informacji pomiędzy kontrahentami.

Należy jednak pamiętać, że komputer jest tylko maszyną, która bez dokładnej instrukcji nie jest w stanie podjąć, żadnych działań. Dlatego tak ważne jest dobranie odpowiedniego programu do prowadzonej rachunkowości. Firmy specjalizujące się w oprogramowaniach prześcigają się poprzez zapewnienie zgodności ich produktów z Ustawą o rachunkowości, która dopuszcza prowadzenie ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera, wyłącznie, gdy zostanie spełniony szereg warunków, wymaga m.in.:

- ✓ zapisu faktu prowadzenia rachunkowości w formie komputerowej w dokumentacji opisującej przyjęte zasady księgowości,
- ✓ opisu systemu przetwarzania danych lub systemu informatycznego (wraz z informacją o zasadach dokonywania zapisów i sprawdzania poprawności),

⁴ Z. Messner, B. Binkowski, *Podstawy rachunkowości*, PWE, Warszawa 1981, s. 271.

- ✓ określenia zasady kontroli chronologicznego ewidencjonowania zapisów księgowych i sposobów przedstawiania wyników zarówno w formie papierowej jak i na ekranie monitora,
- ✓ przedstawienia zasady przyznawania uprawnień użytkownikom.

Szereg wymogów muszą również spełniać księgi rachunkowe prowadzone przy użyciu komputera, zakładowy plan kont czy elektroniczne dowody księgowe.

Skomputeryzowanie rachunkowości daje nieograniczone możliwości, które w dalszym ciągu nie zostały w pełni wykorzystane, jednak nawet przy tak znacznym usprawnieniu pracy, ta forma prowadzenia ksiąg ma również pewne wady. Szybkie i bardzo dokładne, wręcz bezbłędne przetwarzanie danych, wymaga szczegółowych instrukcji, w których najmniej błąd może spowodować generowanie błędnych informacji, ponadto odpowiednio przygotowane programy są zazwyczaj bardzo drogie, im bardziej rozbudowany system tym droższy, dlatego mogą sobie na niego pozwolić niekiedy tylko duże przedsiębiorstwa.

2. Wizerunek księgowego i branży

Niejednokrotnie wielu z nas, bądź nawet wszyscy słyszeli, że stereotypowy księgowy to zimny, sztywny i śmiertelnie poważny człowiek. Mogę szczerze przyznać, że nie rozumiem takiego podejścia, tak jak tego, że główną rolę w świetnej komedii pt. „Seks dla opornych”⁵ przypadła właśnie księgowemu.

Postrzeganie zawodu księgowego znacząco zmieniło się na przestrzeni lat, jednak nadal wiele osób uważa, iż księgowy to nudny, szary człowiek, który jest mało towarzyski, z uwagi na samodzielną pracę oraz, że nosi okulary i ołówek za uchem.

Księgowa to nie pani z kalkulatorem w ręku, ślepo zapatrzona w faktury i bilanse, a księgowy to na pewno nie jest zagubiony i nieśmiały pan, który nosi za duży, dosłownie wiszący na nim garnitur. Panuje przekonanie, że zawód księgowego przyciąga osoby spokojne, staranne, dokładne, wręcz pedantyczne, preferujące siedzący tryb życia i ciche zajęcia, lecz wszyscy wiemy, że wcale tak być nie musi i nawet coraz częściej nie jest. Księgowi w obecnych czasach to stale doszkalający się profesjonaliści, którzy patrzą w przyszłość. To nawet nie chodzi o to, że są w stanie przyswoić kolejną dawkę wiedzy czy zaznajomić się z nowym rozwiązaniem. Powiedziałbym raczej, iż dziś księgowi wręcz czekają na kolejne wyzwania

⁵ Komedial, której konserwatywny księgowy Jordan jest kiepski w intymnych relacjach damsko-męskich.

i po prostu chcą być coraz lepszymi specjalistami w swojej branży, co przekłada się na to, że mogą pełnić rolę również doradcy w trudnych sytuacjach w danej firmie.

Przytoczone stereotypy są bardzo krzywdzące dla wszystkich praktyków, co może w części dyskryminować w tym zawodzie wiele wartościowych osób. W komunikacie Centrum Badania Opinii Publicznej z 2013 roku pt. „Prestiż zawodów”, nadmieniono, że „zawody relatywnie wysoko cenione przez większość społeczeństwa, ale obdarzane dużym szacunkiem przez mniej niż dwie trzecie respondentów to między innymi (...) zawody kojarzące się z biznesem, ekonomią i zarządzaniem – księgowy (63%) (...)”⁶. Wynika z tego, że postrzeganie całej branży jest na stosunkowo wysokim poziomie, choć wyżej cenione są takie zawody jak (patrz Rysunek 1): strażak, profesor uniwersytetu, robotnik wykwalifikowany (np. tokarz, murarz), górnik, inżynier pracujący w fabryce, pielęgniarka, nauczyciel, lekarz, rolnik indywidualny na średnim gospodarstwie.

Rysunek 1. Hierarchia zawodów według poważania społecznego

Źródło: Centrum Badania Opinii Publicznej, Komunikat z Badań, „Prestiż zawodów”.

⁶ Centrum Badania Opinii Publicznej, Komunikat z Badań BS/164/2013 „Prestiż zawodów”, Warszawa 2013.

Na podobnym poziomie co księgowi klasyfikują się zawody takie jak: oficer zawodowy w randze kapitana, prawnicze – adwokat i sędzia, prywatny przedsiębiorca zarządzający dużą firmą, a także właściciel małego sklepu i dyrektor dużej firmy. Z kolei niżej cenione zawody to sprzątaczką, policjant, sprzedawca w sklepie, dziennikarz, robotnik budowlany niewykwalifikowany, burmistrz, referent w biurze, urzędnik, ksiądz, minister, makler giełdowy, radny gminny, poseł na Sejm oraz działacz partii politycznej.

Można powiedzieć, że zmieniło się wszystko, poczynwszy od stylu życia, poprzez charakter pracy, zakres obowiązków do umiejętności interpersonalnych, które stały się tak samo ważne, jak te techniczne.

Na jednym z forum internetowych podjęto temat „Jesteś księgowym, nie wypada ci się bawić na imprezach!”. Wypowiedzi płynęły zarówno ze strony praktyków, jak i osób współpracujących z księgowymi. Oto niektóre z nich⁷:

- ✓ „Księgowi/księgowe i kontrolerzy finansowi, z którymi zetknęłam się zawodowo na imprezach zawsze pokazywali twarz zupełnie inną od tej zawodowej. Zwykle byli jednymi z najbardziej zabawowych!”;
- ✓ „Zaprzyjaźniona kontrolerka, szalenie skromna osoba, na bal przebierańców założyła strój włamywacza – niemal kobiety – kota (czarny, na maksa obcisły, niczego nie ukrywał). Takiej figury mogłaby jej modelka pozazdrościć. A na co dzień... sami zgadnijcie... no tak – myszka (...)”;
- ✓ „Wszystkie księgowe, które znam, to niezłe dżagi, zdecydowanie aktywne sportowo – właśnie z uwagi na siedzący tryb pracy oraz świetne kumpelki. Być może w czasie pracy wyglądamy poważnie – taka robota – ale na pewno nie na szare myszki, szczególnie w sytuacji, jeśli trzeba przekonać zarząd do czegoś – myślisz, że szara mysz dałaby radę?”;
- ✓ „Aby potwierdzić moje słowa – wybierz się kiedyś na bal księgowych – jest organizowany przez Stowarzyszenie Księgowych w Polsce – wtedy można zobaczyć jak się bawią księgowi;)”.

Pan dr inż. Paweł Żuraw w swojej refleksji pokonferencyjnej wspominał, że „(...) księgowy, a raczej osoba zajmująca się rachunkowością, często odbierany/a jest, jako osoba: z tzw. *kamienną twarzą*, nieczuła, bez empatii. Są to może nawet niesprawiedliwe oceny, ale warto uderzyć się w piersi i przyznać, że jednak często mamy tendencje do podnoszenia zbyt wysoko (jeśli wolno użyć takiego stwierdzenia) własnej głowy”⁸.

⁷ www.goldenline.pl/grupy/Kobiety_zdrowie_uroda/badz-lwica/jestes-ksiegowym-nie-wypada-ci-sie-bawic-na-imprezach,660328/ [dostęp: 12.11.2015].

⁸ www.ksiegowiprzyszlosci.pl/bazawiedzy/id/208 – refleksja pokonferencyjna [dostęp: 10.11.2015].

Warto zastanowić się, co wpływa na takie, a nie inne postrzeganie tej profesji oraz podjąć działania, które przyczynią się do promocji zawodu księgowego, jako autorytatywnego, godnego zaufania i przede wszystkim prestiżowego.

Zakończenie

Innowacyjny księgowy to osoba kontaktowa o wysokich umiejętnościach interpersonalnych, potrafiąca pracować w zespole. Sam zawód księgowego, jak wykazane zostało to w punkcie 2, nie wiąże się z bardzo wysokim prestiżem, a więc księgowy musi zadbać o własny wizerunek, którego standardy z pewnością będą kreowane przez mass media. W tej branży bardzo ważne jest wzajemne zaufanie opierające się na wiarygodności i uczciwości przede wszystkim księgowego, gdyż to właśnie on reprezentuje tę profesjonalną stronę i musi kompletnie oraz rzetelnie przedstawić dany problem, lub już rozwiązanie, współpracownikowi, klientowi czy szefowi.

Co więcej, dzięki programom finansowo-księgowym, ryzyko popełnienia błędu przy obliczeniach jest znacznie mniejsze. Oczywiście błędy się zdarzają, jednak przy wykorzystaniu najnowocześniejszych rozwiązań informatycznych jest ich coraz mniej, a zaawansowane programy finansowo-księgowe dążą do zminimalizowania tych błędów. Kiedyś, obliczając wszystko w głowie i na kartach, nie trudno było się pomylić, a pomyłka ta nie raz pociągała za sobą poważne konsekwencje finansowe

Dzięki wykorzystaniu nowoczesnych technologii informacyjnych, wiele kwestii możemy załatwić przez Internet. Ciągła informatyzacja polskiej administracji pozwala na doprowadzenie do skutku coraz większej ilości spraw przez Internet, bez konieczności wychodzenia z domu. Interesant obsługiwany jest za pośrednictwem platformy e-PUAP, z której może, np. wysłać pismo do dowolnego urzędu. Przez Internet możemy także złożyć e-deklarację, uzyskać odpis z KRS, a nawet założyć firmę, czy skorzystać z e-sądu.

W XXI w. – dobie globalizacji i dyktatu mediów, naszym życiem władają nowoczesne technologie, a idący z duchem czasu księgowy musi za tym wszystkim nadążać.

Bibliografia

- Klimas M., Messner Z., *Księgowość przedsiębiorstw handlowych*, Państwowe Wydawnictwa Szkolnictwa Zawodowego, Warszawa 1968.
- Messner Z., Binkowski B., *Podstawy rachunkowości*, PWE, Warszawa 1981.
- Samelak J., *Rachunkowość finansowa. Teoretyczne podstawy*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2006.

Źródła internetowe

- www.edu.pjwstk.edu.pl [dostęp: 12.11.2015].
- www.accounts.republika.pl [dostęp: 10.10.2015].
- www.ksiegowiprzyszlosci.pl/bazawiedzy/id/208 – refleksja pokonferencyjna [dostęp: 10.11.2015].
- www.goldenline.pl/grupy/Kobiety_zdrowie_uroda/badz-lwica/jestes-ksiegowym-nie-wypada-ci-sie-bawic-na-imprezach,660328/ [dostęp: 12.11.2015].
- www.ksiegowiprzyszlosci.pl/bazawiedzy/id/479 [dostęp: 12.11.2015].

Sprawozdawczość finansowa podlega w ostatnich latach nieustającej krytyce. Uważa się, że nie jest ona w stanie sprostać rosnącym potrzebom i wymaganiom inwestorów, którzy nie zadowolają się już suchą informacją z raportów finansowych. Decyzje o lokowaniu kapitału wymagają obecnie danych o charakterze finansowym i niefinansowym, dobrowolnych ujawnień informacji niewymaganych prawem, o znacząco rozszerzonym zakresie, pozwalających na przewidywanie sytuacji finansowej i wyników jednostki w przyszłości. W erze społeczeństwa informacyjnego raport finansowy jednostki gospodarczej stopniowo ewoluuje w kierunku raportowania biznesowego. Inwestorzy potrzebują danych o znacznie większej przejrzystości, zrozumiałych i często wspomaganych informacjami opisowymi.

Prezentowana publikacja stanowi głos w dyskusji nad ewolucyjnym charakterem, kształtem, kierunkami rozwoju oraz perspektywami współczesnej rachunkowości.

Książka dostępna również
jako e-book

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63

ISBN 978-83-8088-119-8

9 788380 881198